

KISEBBSÉGI LÉT A GEOPILLANAT KONTEXTUSÁBAN – KIHÍVÁSOK ÉS ÚJ NARRATÍVA

A tanulmány az új nemzetfelfogások és az új típusú nemzetté válás lehetőségeinek kontextusában vizsgálja a kisebbségi létben megfogalmazható megmaradási stratégiákat. Az új nemzetesedés új nemzeti gondolkodásmintákat – új narratívát – teremt és fordítva.

A 21. sz. formálói azok lesznek, akik jól értelmezik a globális folyamatokat, s az egyedi emberi kreativitás és technológiai innovációk mentén részeseivé válnak a térképek újrarajzolásának. Az egyre komplexebb globális világban az innováció inspirációi a lokális hálózatokban megjelenő új partnerektől érkehetnek, ami azt is jelenti, hogy a perifériákból és határvidékekből a jövő központjai alakulhatnak ki. A geopillanatnak nevezett időszakban az energiával telített lokalitásban megjelenő ambíciók dinamikája alkalmas lehet a kor követelményeinek szintjén elvégezni a megfelelő innovációt, amellyel a periféria gazdaságának ténylegesen hosszú távú versenyképesség biztosítható. A jövőválasztásnak ezért kiemelt eleme lehet a hálózatos rendszerben létrejövő lokális reneszánsz.

A tanulmány kiemelten kezeli annak fontosságát is, hogy a legtágabban értelmezett új fenntarthatóság eszméje már elrugaszkodott az anyagi/fizikai válságjelenségek anyagi/fizikai eszközökkel történő menedzselésének lehetőségétől és sokkal inkább az új paradigmák értelmezésében szellemi, lelki, sőt spirituális kontextusban keresi a megoldásokat.

Az új fenntarthatóság koncepciója új nemzetesedési stratégiákat feltételez új nemzetminőségekkel (közösségpolgár, szakrális társadalom, stb.) gyökeresen más tartalmakkal és formákkal, ami pedig azt jelenti, hogy a nemzet funkcionális értelmezése helyett sokkal valóságosabbá/versenyképesebbé válik a szubsztanciális megközelítés. Ebben az értelemben lényeges hangsúlyozni, hogy az új nemzetesedés visszahozza és aktualizálja a tér és időfeletti magyar nemzettudatot is.

Következésképpen a kortárs nemzetfelfogás már elsősorban nem politikumhoz vagy államhoz kötődik, egyre inkább közösségi tudat- és tudástérként értelmeződik. Ez azt jelenti, hogy a nemzet megtartása ma kevésbé állam-nemzetként, sokkal inkább tudat- és tudás-nemzetként, azaz hagyomány- és szakrális alapú, kultúra-központú nemzetértelmezésben lehetséges, ami pedig olyan szubsztanciális szerepként fogható fel, amely a versenyképességre alapozó gazdasági funkcionalitással hozható működésbe.

Kulcsszavak: nemzeti stratégia, nemzetminőség, geoökonómia, szakrális társadalom, fenntartható kisebbségi létkonceptió

1. Bevezetés

„A történelem során most először a nemzetek geopolitikai sorsa nem azon alapul, mi van a határaikon, mi történik a múltban, vagy hol vannak a világban, hanem olyasmin, ami az ellenőrzésük alatt áll. Csak ambícióra és fantáziára van szükség.” (PRAKASH 19)

A 21. század elején elindult folyamat az ún. Globalizáció 4.0 olyan jellegű és dinamikájú változásokat hoz, ami alapjaiban érinti a létezés minden területét.¹ Az új világot a különböző technológiák fúziója – új találmányok és kutatási irányok jellemzik, a mesterséges intelligencia (MI), a robotika, a dolgok internete (Internet of Things – azaz a különböző eszközök, tárgyak internet alapú összekapcsolódása) biotechnológia vagy a kvantumszámítás. A technológiai forradalom egyik legfőbb jellemzője, hogy elmossa a határvonalat a fizikai, digitális és biológiai szférák között (SCHWAB 2016), ami pedig a különböző tudományágak, a gazdaság és az ipar átalakítása mellett az emberi lény mibenlétének, s legáltalánosabb értelemben magának a létezésnek, a jogoknak és felelőségeknek az újrafogalmazását is felveti. Az információs technológiák jelenlegi horizontját az ember, az emberi intelligencia modellezése jelenti. Amint pedig a tudományos fantasztikus művekből lassan működő modellekké lényegülnek át az ember egyre tökéletesebb szimulációi, elkerülhetetlenné válik az emberi lényeknek a géppel szembeni megfogalmazása, ami egyben az ember önképének újrafogalmazását is jelenti.²

Mindazok a társadalmi szerveződési formák, amelyek az ipari forradalom kezdetétől napjainkig kialakultak és fennmaradtak, a jövőben fokozatosan elveszítik kötőerejüket, tehát a társadalom más elvű újraszerveződésén kell gondolkodni.³

A konvencionális nemzetpolitika funkcionalista megközelítése – részben a szűken értelmezett nemzetfelfogása, részben az ontológiai és episztemológiai korlátai miatt képtelen adekvát válaszokat adni a 21. sz. kihívásaira. Elsődleges feladat a nemzet fogalmának újradefiniálása, amely a nemzeti kisebbségi koncepciót is lényegesen érintheti. Ebből következően mindenekelőtt az új kontextus vizsgálata válik megkerülhetetlenné, miközben az elemzés horizontját is ki kell szélesíteni új tényezők bevonásával, ami lehetővé teszi a nemzet szubsztancialista megközelítését.

Ebből következően a nemzet-elv elsődlegesen önszervező jelleggel működhet, melynek alapja egyrészt a közös kultúra, másrészt a közös aktivitás, a közös cselekvéstér. A gazdag magyar metafizikai hagyomány és nemzeti kultúra mindenképpen kellő forrását jelenti úgy a folytathatóságnak, mind az új társadalmi mítosz felépíthetőségének. Mindazonáltal a nemzeti koncepció fennmaradásának és sikerének záloga sokkal inkább a lokalitásokon múlik, illetve azon, hogy a lokalitások miként képesek a magyar kultúra sajátosságait funkcionálissá tenni a globalitáson belül, s éppen a funkciók gyakorlásával a nemzetet, mint elven társadalomszervező potenciált működésben tartani.

A tanulmányban éppen ezért civilizációs, nemzetpolitikai és lokális kihívásként értelmezzük a megrögzött nemzetkonceptiók és azok mentális modelljeinek újrafogalmazását, hangsúlyozva, hogy a klasszikus, mechanikus világnézetben formálódó kritériumrendszer

¹ „A globalizáció 4.0 még csak most kezdődött, de máris igencsak „alul-felkészültek” vagyunk. Az elavult gondolkodásmódhoz való ragaszkodás és a meglévő folyamatok és intézmények bütykölése nem kínál elégséges megoldásokat. Egyre inkább az alapoktól kell átterveznünk őket, hogy kiaknázhassuk a ránk váró új lehetőségeket, elkerülve azokat a zavarokat, amelyeknek ma tanúi vagyunk.” (Schwab 2018)

A Globalizáció 4.0 fogalmáról lásd még: WEF 2019

² Különös módon pedig ez az aktus a maga mellett megteremtett versenytárs ellenében visszavezeti az embert arra a területre, ahol a gép esélyekkel sem rendelkezik, ez pedig a metafizika.

³ Az ember ugyanis önmaga gépi reprezentációjával létrehozza, s egyben letudja az anyaghoz kötődő értékeket. Minden érték csak addig rendelkezik akár személyes, akár társadalmi szintű mozgósító erővel, ameddig realizációja nem megoldott. Az ilyen közösségi értékek leképezéseiként működnek a különböző kultúrák mítoszai. Az ember gépi reprezentációjával az anyaghoz köthető értékek beteljesülnek, s a továbbiakban nem jelentenek motivációs kötőerőt. Az ezután következő mítosz szükségképpen fordul újra transzcendens irányba.

érvényét veszíti a technológiai forradalommal, s a valós létezési dinamika korlátozójává válik. „A modernség minden korábbinál hatékonyabb módon képes birtokba venni, uralni a világot, amely a hatalom fokozatos kiterjesztését jelenti a társadalmi és a társadalmon kívüli térre és időre. Azonban a modernség analitikus jellege és centrifugális mozgása egyben be is jelöli határait – a széttartó erők egy bizonyos határon túl létrehozó közegük szerkezetét bomlasztják fel.”(MÁRFAI 2005)

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a második világháború óta működő nemzetközi rend szabály- és fogalomrendszere iránti elkötelezettség fokozatosan csökken. Folyik ugyan vita az újabb nemzetközi sztenderdekről, de nem csupán a technológia hatásaival foglalkozó interpretációk sokszínűsége, sokkal inkább a régi paradigma általi lekorlátoltsága miatt ezek az értelmezések inkább távolítják, mintsem közelítik a különböző országok által preferált értékeket és érdekeket. (MATUS 2019)

S miközben a kialakuló állapot/folyamat felett megszűnik a korábbi rendszabályozás kompetenciája, fontos látni, hogy a technológia által leszabályozott létezésben elengedhetetlenül fontos megtartani a technológiától független, közvetlen természeti kötődésű léttartományokat, hiszen nélküle az ember mivoltunk kiszorul a valóságból, s legfeljebb az MI adattáiraiban hagyhat értelmezetlen nyomot még.

A Globalizáció 4.0 kétségtelenül egy olyan új paradigmát jelent, amire nem érvényes semmilyen korábbi szabályozási rendszer, és amiben nem lehetséges semmilyen korábbi szabályozási rendszer folytatása. Ami elengedhetetlen lenne ugyanis az nem a szabályozási rendszer, hanem egy lényegileg új értelmezési keret megalkotása, aminek hangsúlyos eleme a nemzeti attitűd tágabb és komplexebb értelmezése, ami magában hordozza a kisebbségi létről alkotott koncepciók szinte teljes újragondolását.

Jelen tanulmányban mindenekelőtt a változás legfőbb koordinátáit igyekszünk megfogalmazni, hangsúlyozva, hogy további kutatásokhoz kívánunk olyan szempontokat megjelölni, amelyek mentén újragondolható a nemzetfogalom, s azon belül a kisebbségi lét is, jóllehet sokkal inkább egy fraktál típusú nemzetértelmezés részeként, mint önálló és szeparált entitásként.

Hangsúlyozni szeretnénk a munkában annak a ténynek a fontosságát, hogy összességében a játékszabályok globális szinten történő értelmezésére irányuló törekvések egyre nagyobb akadályokba ütköznek majd, miközben a mikro szintek akaratlanul is lehetőséghez jutnak. Egyre kardinálisabb kérdéssé válik az össznemzeti megmaradás és fenntarthatóság szempontjából az, hogy az ősi tudások felelevenítésével a lokalitások képesek-e a nemzeti identitás újjáteremtésére. Következésképpen lényegi kérdéssé válik, hogy a régi és új tudások szintézisében a lokalitások tudatosan át tudják-e alakítani belső életüket úgy, hogy az innovatív-kreatív tudásalkalmazással visszahathassanak egyben a globális szint modern és posztmodern megnyilvánulásaira is. Aki képes az informatikát uralni, az fogja a játékszabályokat megteremteni. „Egy kivételes geopillanat részesei vagyunk, amikor felülmúlhatatlan emberi értékek és technológiai innovációk rajzolják át a térképeket. Az ezer szállal egymásba kapaszkodó globális világ az új inspirációkat az egyedi kreativitásban, az új partnereket a lokális hálózatokban keresi – a múlt határvidékeiből így alakulnak ki a jövő központjai. A földrajz ismét felértékelődött. A 21. század felfedezői azok lesznek, akik képesek értelmezni a globális folyamatokat, és van bátorságuk újrarajzolni a 21. század térképét, hogy maradandó értéket adjanak a világnak.” (CSIZMADIA 369)

A technológia és a kultúra kölcsönhatásának erősödésével ugyanakkor – éppen a fentiek miatt várható, hogy erősödnek majd az egymást kölcsönösen kizáró identitások, következésképpen

a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó számos elméleti tétellel és integrációs elmélettel szemben a normák és világképek is távolodnak majd egymástól, miközben a funkcionalitáshoz kötött identitások az értékrealizációk feszültségének dinamikájában egyre kevésbé lesznek képesek az önazonosság-élmény teljes összhangjának leképezésére. Létkérdéssé válik az MI által ledefiniált világban az identitás újraértelmezése.⁴

Látni kell, hogy miközben a globális gondokkal terhelt nyugati világrendben sajátágosan felértékelődik a tér és a términőség, mikro-szinteken új tartalmakkal töltődnek fel ezek a términőségek, egyben egyre inkább elvonatkoztatva magától a térjellegtől. „Maga a társadalmi tér vagy mező képződmény, melyet az emberek egymáshoz való viszonya hoz létre, de amely egyben adottságként meg is határozza a benne élő emberek hozzájuk tartozó terét és idejét. Mivel egy társadalomról beszélünk, mindezt azért tehetjük, mert az eltérés az egyes téridők között nem olyan mértékű, amely miatt bomlásnak indulna az egész, de a hasonlóság mindig csak az egymáshoz közel állók esetében érvényes, két elem szomszédossága adott, de az első és a harmadik elem, az első és egy n számú elem között a különbség már olyan mértékű lehet, amely láthatóvá teszi a szomszédság nyomán még jelentéktelennek látszó differenciát, amely a társadalmon belüli téridő-relativitás miatt jön létre.” (MÁRFAI, 2005)

Par excellence a jövőkonceptiók kulcskérdése a sokdimenziós térszerkezetekben megélhető identitáskonstrukció. Lényegében a globlokális térhez és egy univerzális időkontextushoz köthető énkép. Mert noha éppen a technológiai forradalom miatt érvényét veszíti a jövőnek a múlt általi determináltsága, az MI valóság létfüggvénye éppen az általa még nem lefedett időtlen transzcendens léttartalom, az egyedi és megismételhetetlen kreativitás.

Következésképpen olyan nemzetstratégia megalkotása a tényleges kihívás, amely az új nemzettudat értékeinek befogadását a legtágabb téridő kontextusban teszi lehetővé aminek eredményeként a kisebbségi lét a nemzet feljebb kifejtett átszerveződésével összhangban új tartalom mentén értelmeződik, lévén a többségi társadalom kötőerőinek átszeveződése mellett a kisebbség fogalom megváltozott jelentéshálóba kerül.

Paradox módon az MI realitása úgy kényszeríti ki az identitáskép újrafogalmazását, hogy geopolitikai kérdéssé teszi az én-tanulás modusát. Az új identitáskép kihívása a gondolkodás megváltozásához kötött. „És ha az emberek gondolkodása megváltozik, a geopolitika, a közgazdaságtan és minden más rendszer is megváltozik, amely irányítja ezt a világot, mégpedig olyan módon fog megváltozni, amelyet most szinte mindenki elképzelhetetlennek tart.” (PRAKASH 139)

2. Az MI geopolitikája és nemzetstratégiai kihívások

„Az MI alapú térképészet megváltoztatja a világ észlelésének mikéntjét. És ha ez megtörténik, az is megváltozik, hogy az országok miként látják egymást. És ha az országok másként látják

⁴ Utalni szeretnénk Charles Taylornak a modern identitással foglalkozó munkájára, amelyben hosszú fejezetben foglalkozik a jellem morális dimenziójának és a jellem térbeli rögzítettségének szoros kapcsolatával. (TAYLOR 25-52) „Taylor elemzése szerint az identitás fogalma elsősorban topográfiaileg meghatározott: a „Ki vagyok?” kérdésre az adekvát válasz annak megjelölése, hogy hol állok – milyen pozíciót foglalok el a (morális és közösségi) térben. A szilárd jellem valamiképpen szorosan összefügg a topográfiai/térbeli meghatározottsággal; mindezt az is jelzi, hogy a nyelv (angolul és magyarul is) az identitás krízishelyzetét jellemzően rögzült térbeli metaforákkal ragadja meg (például: „nem találok a helyem”, „úgy érzem, útvesztőbe kerültem”, „olyan elveszett vagyok”, „nem találok a kiutat” stb.). A jellem ilyen értelemben a térben elfoglalt szilárd pozíciót jelent, egy olyan nézőpont felvételét, ahonnan a dolgok értéke megítélhető.” (KUCSERKA 111)

egymást, mint korábban, megváltozik az egymással szemben tanúsított viselkedésük.”
(PRAKASH 53)

Az utóbbi évek elemzései egyre többször használják az „ellentmondásos” minősítést a globális nemzetközi rendszer folyamatainak leírásához. „A paradoxonok korát éljük. Az ipari és az információs korszak eredményei egy olyan világot alakítanak ki, mely egyszerre veszélyesebb, de lehetőségekben is gazdagabb, mint bármikor korábban. Akár az ígéretes lehetőségek, akár a veszedelmek uralkodnak el, az emberiség kénytelen felkapcsolni a döntéshozói mechanizmusát.” (Global Trends: Paradox of Progress 2017)

Az új globális, nemzeti és lokális struktúrák annyira bonyolulttá és összetetté tették egy-egy nemzet helyzetének elemzését és jövőjének kidolgozását, hogy a klasszikus stratégia készítés módszertana meghaladottá vált. Az elmúlt két évtizedben az emberiség ösztudása rendkívüli dinamikával gyarapszik, ráadásul látni kell, hogy a letölthető készségek technológiája olyan mértékben szélesíti majd ki a megismerés lehetőségét, hogy közben a megismerő önmaga is egy készségthalmazzá alakul. Az pedig, hogy hogyan értelmezi önmagát – a mesterséges készségek birtokosaként vagy a mesterséges készségek birtokaként – a jövőkonceptió leglényegesebb tényezőjévé válik.⁵

A jelenlegi gazdasági és társadalmi valóság – a világrend – jövőjének végiggondolhatóságát mindenekfelett az új paradigmák határozzák meg, hiszen éppen az a jelen kor kihívása, hogy paradox módon, már a jelen sem értelmezhető a meglévő gondolati struktúrákban. Egészen pontosan ha nem a vizionált jövőhöz konstruált paradigmából értelmezzük a mai társadalom kihívását, akkor mindaz, amit a máról elmondunk, mélyebb átlátás hiányában csupán részleges, s ilyen módon meghatározóan érvénytelen ismeret marad.

Éppen ezért a technológiai forradalom által újrastrukturált világban elsődleges feladattá válik a modernitást meghaladó, új koncepciók feltárása. A technológiai korszakváltás lényegi újdonsága az, hogy a jövő sokkal nagyobb arányban függ saját jövőképüktől, jövőkonceptióktól, jövőakarattól, mint a múlttól vagy a jelentől. (VARGA 2013) Ez azt jelenti, hogy „félre kell tenni, vagy talán el is kell vetni a korábbi korokban alkotott valamennyi (geopolitikai) elképzelést.” (PRAKASH 19)

Ebben a kontextusban különösképpen felértékelődik az a tény, hogy „az euroatlanti kultúrában soha nem látott jövőhiány és/vagy jövőreménytelenség van” (VARGA 2013), következésképpen különösen fontos annak hangsúlyozása, hogy az a nemzet, amely az MI realitásában a nemzeti jövőprogramok megfogalmazásával az elsők között lesz, az fogja uralni majd az egész világot és a korszakot is. (PRAKASH 20)

A nemzetmegmaradás egyre kevésbé a politikai diskurzustér kompetenciája, sokkal inkább annak függvénye, hogy egy nemzet hogyan pozicionál az MI geopolitikájának területén. A politika az MI-nek való kitettsége miatt egyre kevésbé képes egy nemzet érdekérvényesítő szerveként fellépni. Ennek ellenére egy nemzet megőrizheti identitását, működtetheti sajátos kultúráját, amennyiben képes tényező maradni, vagy képes tényezővé válni a MI által ellenőrzött geopolitikai mozgástérben. Ennek záloga azonban nem kevesebb, mint a MI működésének és működtetésének teljeskörű és versenyképes ismerete, illetve a MI megalkotásának, ellenőrzésének és a fejlődéséhez, fejlesztéséhez szükséges kezdeményező potenciál birtoklása. Az ilyen nemzet nem tűntethető el a MI által ellenőrzött geopolitika térképéről.

⁵ Továbbgondolásra utaljuk az ismeret fogalmát; azt, hogy a modernség funkcionista ismeretfelfogásához hogyan viszonyul a nemzet funkcionista értelmezése, illetve hogyan értelmezhető az ismeret szubsztancialitása.

Ugyanakkor fontos látni, hogy az új kihívások és az egyre fenyegetőbb komplex kockázatok fényében a korábbiaknál határozottabban merül fel részben a globális világmodell (kapitalizmus) újragondolásának szükségessége, részben a „nyugattalanítás” aktusa, amely immár sokkal inkább képezi le a világrendszer jelenét, mint az annak jövőjéről folyó diskurzusteret.⁶ A Nyugat eredeti feltételezése, hogy a globalizációval világszerte elfogadottá válnak majd a nyugati világkép alapértékei – kezdve a tudományos érveléstől, az individualizmuson, a szekuláris kormányzáson, a jog uralmán, át összességében a demokráciáig – nemhogy nem következett be, hanem kifejezetten egy más típusú „hibrid” világkép és értékrend van kialakulóban. Nem koherens jellege miatt azonban ez a meglévő viszony- norma és jogrend éppen önmaga válik egy új kockázati tényezővé. „Az egyre szorosabban összekapcsolt világ országai között nem a különbségek csökkenése következett be, hanem ellenkezőleg a különbségek növekedtek.”(MATUS 2018)

A világ fejlődő része ragaszkodik a hagyományos társadalmi, politikai, kulturális és vallási normákhoz, miközben elképesztő dinamikával modernizálja a gazdaságát éppen a technológiai innovációkkal. Értelmeszerű tehát, hogy erősödnek a konfliktusok, mégpedig országokon belül is. A technológiai forradalom elképesztő mértékben polarizálja a társadalmakat úgy gazdasági, vallási, mint etnikai, kulturális és világnézeti szempontok alapján, ráadásul teljesen megváltozik a munka jellege és általánosságban az életmód is, miközben a demográfiai változások következményei⁷ egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. Mindezen változások olyan polarizálási momentumok, amelyek elkerülhetetlenné teszik, hogy a nemzetkonceptió a funkcionalitáshoz kötött társadalmi érdekközösségek szubsztanciális tartalom mentén szerveződjenek.

3. Nyugattalanítás és a lágy erő előretörése

„A gyenge legyőzi az erőset, a lágy a keményet.” (Lao Ce)

A jelenlegi technikai forradalom hatásai egyre több kérdést vetnek fel a gazdaság és a társadalom kontextusában is, miközben mind a nemzetközi mind a nemzetbiztonság egyre inkább a technológiai innovációk hatásmechanizmusának függvényévé válik. Az MI fejlődése megváltoztatja a világ hatalmi egyensúlyát. „Amint az MI átveszi az irányítást a politikában”,⁸

⁶ Figyelmet érdemel a 2020-as Müncheni Biztonsági Konferencia előtt kibocsátott Jelentés, amely a „nyugattalanság” (Westlessness) címet kapta, (MSR 2020) ami sokkal mélyebb geostratégiai kontextust hordoz, mint csupán azt, hogy fémjelez egy konferenciatematikát.

⁷ „A demográfiai változások hatása kapcsán érdemes kiemelnünk, hogy míg várhatóan 2030-ra Kína válik a legnagyobb gazdasági hatalommá, megelőzve az Egyesült Államokat, a demográfiai előrejelzések szerint azonban 2030-ra bekövetkezik a munkaképes korú lakosság számának csökkenése is Kínában, s ez a gazdasági növekedés lassulásához vezet. Ugyanezen időszakban India demográfiai struktúrája hozzájárul a gazdasági növekedés fokozásához. A két ázsiai nagyhatalom demográfiai folyamatai közötti különbség, amely India számára előnyös, csökkenti a közöttük ma még meglévő különbségeket a gazdasági potenciál területén. Ami az összesített hatalmi mutatók által jelzett eltolódás másik oldalát illeti, folytatódik Európa, Japán és Oroszország lassú, viszonylagos gazdasági hanyatlása.” (GT 2030, p. 78-80)

⁸ Megjegyezzük, hogy esetleg Prakash könyvének magyar fordításában jelenik meg félrevezető szóhasználat, mivel kevésbé feltételezhető, hogy az író belátható időn belül ténylegesen a MI-t alkalmasnak gondolná a politikai irányítás átvételére. A politikát nyilvánvalóan emberek fogják irányítani, és esetleg ezek az emberek fognak MI-t alkalmazni a döntéshozatali ismeretbázisuk kialakításához. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a politika bizonyos mértékig kiszolgáltatottjává válik az MI-nek, s az MI tényezővé válása miatt, az abban képződő hibák válhatnak hibás döntések alapjává, illetve a MI befolyásolási eszközeivel rendelkező külső politikai erők kezében éppen a MI alkalmazása jelenthet alapvető befolyásolási tényezőt. Azonban akár konstrukcióban, akár diverzióban az ember használja az MI-t és nem az MI az embert. Ez a viszonylat pedig

számos módon tudja majd befolyásolni a geopolitikát. Hatással lehet az egyes országok közötti kapcsolatokra, kihívás elé állíthat globális intézményeket és szervezeteket.”(PARKASH 18)

A hatalomváltás ok-okozati összefüggésrendszere mindig izgalmas mozzanatokat rejt, megértése ezért többnyire „értelmezési innovációt” is feltételez. A lényeges kérdés ugyanis éppen az, hogy mindazon tényező, amely korábban biztosította a dominanciát, hirtelen miért válik elégtelenné, illetve milyen új tényezők válnak egyszer csak dominancia-teremtőkké. Amint ismert, úgy a hivatalos kormányzati narratívákba, mint az általánosan elfogadottnak tekintett közgazdasági tudományos elemzésekbe bekerült a jelenlegi világrendszer egészére értelmezett alapvető hatalmi, politikai és gazdasági átstrukturálódás aktualitásának kérdése. Ez az átstrukturálódás odáig elmenően értelmezett, mint ami explicite paradigmaváltást jelent. A paradigmaváltás lényegi elemeként pedig a „soft power”, mint új fogalom került bevezetésre a 90-es évek elejétől az angol nyelvű szakirodalomban⁹. (Magyar nyelvű fordításban általában „gyenge erőként” lehet találkozni az új fogalommal, bár helyesebb lehetne a „lágy erő” fordítás.) A „soft power”, mint korábban nem ismert és nem használt elv megjelenése alatt értendő a világ gazdasági térnyerésben, s ezáltal a politikai térnyerésben és hatalmi újrafelosztásban elavulttá váló erőpolitika (akár katonai erőpolitika) helyett a csöndes gazdasági terjeszkedésre alapított koncepció, ami eredményeit tekintve hatékonyabban képes bizonyos érdekkörök szándékérvényesítésére minden más, „kemény erőre” alapozott érdekervényesítési lehetőségnél. Ebben a vonatkozásban az Egyesült Államokat szokás a hagyományos erőpolitika, Kínát pedig az új paradigma alkalmazójának tekinteni, mely ország csöndben lopakodva egyre jelentősebb pozíciókat foglal el az előbbi rovására, lassanként teljesen átformálva a világ politikai és hatalmi erőterét.

Kétségtelen módon, felületes rátekintéssel keletkezhet valakiben az a benyomás, mintha ennek a „soft power” módszertannak a megjelenése, és önmagában már a léte eredményezné az érdekervényesítési erőter átrendeződését, azonban mélyebb elemzéseket tekintve abban sem lehetünk biztosak, hogy egyáltalán tényként kell-e kezelnünk az érdekervényesítési erőter átrendeződését, vagy csak bizonyos gazdasági mutatók figyelembe vételével jutunk erre a következtetésre, és ha más – esetleg olyan gazdasági mutatókat vennénk figyelembe, amivel a közgazdaságtudomány eddig hangsúlyosan nem foglalkozott, egészen más képet kapnánk, akár olyan képet, amiben az egyébként hagyományos erőpolitikát is alkalmazó Egyesült Államok pozíciói minden eddigitől támadhatatlanabbakká váltak. (MAJOR 2016)

Itt most nem vállalkozhatunk többre, mint felvetjük azt a szempontrendszert, amelyek alapos elemzése, illetve a jövő nemzetpolitikájára való hatásának megfelelő súlyozású figyelembe vétele megkerülhetetlenné válik, amennyiben reális képet kívánunk kapni a megmaradás lehetőségeiről a nemzetstratégia kontextusában.

Mindennél fontosabbnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy az informatikai robbanás olyan kulcsfontosságú gazdasági ágazatok teljes átalakulását vonja maga után, mint a bankszektor vagy a kereskedelem, ahol maga az információ a realizálódó tranzakciókban a legfontosabb elem. Ezen kívül azonban az informatika azokban az ágazatokban is jelentős formáló tényező,

megmarad mindaddig, ameddig az MI meg nem haladja az emberi intelligenciát. Tehát, még akkor is, ha “a jövőben az MI is lehet politikus, ... s az MI politikusok megjelenésével nem csupán a politikusok változnak meg, hanem a politika is.” (PRAKASH 156-157)

⁹ A soft power, azaz lágy hatalom fogalmát Joseph S. Nye 1990-ben megjelent „Bound to Lead: The Changing Nature of American Power” könyvében emlegeti és később több cikkében is foglalkozik a fogalom kifejtésével. 2004-ben megjelenteti a „Soft Power – The means to Success in World Politics” munkát.

ahol a tényleges anyagmozgások kikerülhetetlensége miatt az információ a tranzakciónak inkább kiegészítő eleme. „Mindenesetre várható, hogy azok az országok tudnak majd megfelelő befolyást gyakorolni az informatikára alapozott jövő törvénykezésére, amelyek az élmezőnybe tudják magukat pozicionálni a hatalom újraelosztásakor, aminek alapkövetelménye az MI valóságába való megfelelő illeszkedés. Csak azok az országok és nemzetek számíthatnak a hatalom újbóli felosztásából kovácsolható előnyökre, amelyek úgy tudják újrafogalmazni magukat az MI geopolitikájában, hogy éppen saját identitásuk mentén válnak képessé az MI által dominált valóság szubjektumának megmaradni.” (MAJOR 2016) Ez értelemszerűen feltételezi a nemzet szubsztancialista létkonceptióját, lévén a matériához kötött normatívák a komplex működésre képes MI mellett értelmüket veszítik, s az ember – amint arra már korábban utaltunk – kénytelen a létezés matérián túli értelme felé fordulni.

4. Fraktálszerveződés, hatalom és nemzetkonceptió

„Az összekapcsoltság az egyik legfőbb mozgatórugója egy sokkal komplexebb globális rendszerbe való átmenetnek. A gazdaságok egyre inkább integráltak, a lakosság egyre mobilisabb, a kibertér egyre inkább összemosódik a fizikai valósággal, a klímaváltozás pedig alapjaiban rengeti meg életünket. E jelenség jelentős – és gyakran hirtelen – visszacsatolás hurkai szinte teljesen megfejthetetlenek maradnak. És még ha az összekapcsoltság összetettebbé és kiszámíthatatlanabbá teszi is a világot, olyan alapvető lehetőségeket rejt magában, amelyek a kollektív rugalmasságot erősítik.” (KHANNA 16)

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy minden hatalmi átstrukturálódás nagy megrázkódtatásokkal jár, és nem várható ez másképp a jelen történelmi szituációban sem. A hatalom belső tulajdonságai miatt, az arról való lemondás nehezen elképzelhető erőszakos megmozdulások nélkül, még akkor is, ha az agresszív stratégiákat lágy formában jelenítik meg. Mindenesetre, ha megpróbáljuk figyelembe venni a modernség társadalmi-gazdasági-politikai koncepciójának telítődési jelenségeit, az eddigi koncentrált erőközpont(ok) fenntarthatatlansága csakis olyan széteséshez vezethet, aminek az eredménye az erőközpontok decentralizálódása. Ezzel szemben, éppen a modern gazdaság telítődési jelenségei miatt a világrend szervezettsége nem csökkenhet. A szervezetlenség ugyanis rendkívül gyorsan olyan gazdasági labilitásokhoz vezethetne, amelyek bizonyos övezetekben katasztrofális viszonyokat eredményezne. Amennyiben tehát a várható helyzet jellemzőit megfelelően figyelembe vesszük, egyrészt az erőközpont decentralizációját, másrészt a magasan szervezettség fenntartását ígéri a jövő.¹⁰ A decentralizált erőközpontok mellett viszont a magas szintű szervezettség csak úgy tartható fenn, ha erőközpont centrumok is szerveződnek. Ezeknek az erőcentrumoknak szerveződési mintája viszont nem lehet csupán horizontális, hiszen ez a centrumok egymáshoz való koordinációját, tehát lényegében a magas szintű szervezettséget nem teszi lehetővé. Amennyiben pedig a centrumok nemcsak horizontálisan, hanem egyszersmind vertikálisan is szerveződnek, úgy az lényegében fraktál jellegű lehet. Ebből következően a centrumok által képviselt gazdasági egységek egymáshoz kapcsolódása, az erőforrások felhasználásának és a gazdálkodási eredmények elosztása szintén fraktál jellegű lehet. Ez egy olyan modellt eredményezhet, amelyen belül a centrumok által

¹⁰ A MI hálószerkezési módszerekkel képes a lokalitások olyan laza, ugyanakkor optimalizált kontrollját és illesztését elvégezni, ami hatalmi- vagy erőcentrumokból csak nehézkesen oldható meg, méghozzá éppen a hatalmi koncepciók nehézsége miatt. Így a decentralizált alrendszerek összehangolása hatékonyan megoldható egy fraktál jellegű szervezési rendszerben.

szervezett gazdaságok a lehetőségeik szerinti önállóságra, ennek megfelelően pedig maximális önellátásra törekedhetnek, de a fraktál jellegű kapcsolódáson belül módjuk lesz a földrajzi, természeti és emberi erőforrások különbségéből adódó specializálódások eredményeinek optimális globális hasznosítására.

A fraktál jellegű kapcsolódás tartalmazza azoknak a jelentős pozitív változásoknak a lehetőségét, amelyekben „a geoökonómia ténylegesen elérhet saját indítóokához, s a világ geoökonómia-alapú berendezésének képletéig, amelynek lényege a stratégiai érdekek egyensúlya, a valójában létrejövő geoökonómia érdekzónák kiegyensúlyozottsága; a civilizált fejlődés keresésére való irányultság, ami által elkerülhető lenne a technogén mintának a meglehetősen veszélyes ütközése a fejlődés egyéb civilizációs paradigmáival.” (KOCSETOV 6)

A fraktál a természetben leggyakrabban előforduló szerveződési forma. Matematikai értelemben a fraktál önhasznó rendszerek hierarchikus topográfiáját jelenti. Ennek értelmében azonos elven szerveződő rendszerek szerveződnek ugyanazon szerveződési elv szerint magasabb rendű rendszerré. Elvileg határtalan mélységben. A fraktálra ugyanakkor jellemző, hogy a nagyobb egységbe szerveződő alrendszerek lényegében olyan önálló működést folytatnak, ami eredményében támogatja a magasabb rendű szerveződést is. A lokálisnak és a globálisnak ez a kiegyensúlyozottsága a fraktál működési feltétele, és ez az, amitől várható nemcsak a jelenleg elszabadultan működő gazdaság optimalizálására való törekvésekben, hanem a nemzet újrafogalmazásának koncepciójában is. A kisebbségi lét-koncepciók szervülése a fraktál-struktúrába értelemszerűen új rendezőelv mentén értelmeződik és egy teljesen új létfenntartó stratégiát tesz szükségsszerűvé.

5. Következtetések helyett: A magyar nemzetstratégia mozgástere az MI világában

„A fenntartható nemzeti fejlődés a nemzetet a 21. században is értékörző, értéktermelő és értékközvetítő közösségként, s olyan szociológiai makrocsoportként képzelel el, amely a világ globalizációs kihívásaira egyszerre tud megfelelő, versenyképes válaszokat és szükség esetén védekező reflexeket kifejleszteni. Ehhez természetesen megfelelő gazdasági, környezeti, szociális környezetet is ki kell alakítani, fenn kell tartani. Ennek zálogát elsősorban a két- és többnyelvűségre, a multietnikus és interetnikus viszonyok előnyeinek tudatosítására épülő rugalmas identitásszerkezetek jelenthetik.” (SZARKA)

Egyetértve Szarka László gondolataival, hogy noha az identitás megőrzése és fejlesztése lényegi eleme a nemzetpolitikának, azonban mégsem képzelhető el sikeres nemzetépítési koncepció a kulturális, demográfiai, egészségügyi kontextus integrálása nélkül a nemzetpolitika stratégiai tervezésébe. „Ebben az értelemben jelentős nemzetpolitikai feladatok fogalmazhatóak meg, amelyek a magyar nemzet demográfiai, egészségügyi, szociális helyzetének javítását, a magyar nyelv, kultúra, tudományosság, sport alapintézményeinek működtetését szintén értelmezhetővé teszik a nemzetpolitika feladatai között.” (SZARKA)

Ebben az értelemben elmondhatjuk, hogy a nemzet funkcionális szerepe az, hogy államként (államnemzetként) a fennmaradás és autonómia intézménye is maradjon. A nemzet megtartása ugyanakkor az MI geopolitikai valóságában ma már egyre kevésbé remélhető az állam-nemzetként való funkcionalitásban. Az MI realitás ugyanis megszünteti a különbözőséget és egy steril közeget hoz létre, ami mellett a nemzeti mítoszból kibontható

élettér tarthatja az embert élhető természeti közegben, az anyaghoz kötött normatíváktól függetlenül. „A magyar nemzet jövőjének felismerését és valóra váltását nehezíti, hogy a magyarságnak régóta és jelenleg sincs egy vagy több alternatívában végiggondolt jövőprogramja... A stratégia érdekében a nemzet sokszintű és sokdimenziós rendszerként (sőt posztrendszerként) való értelmezését csak akkor végezhetjük el, ha ehhez egy új típusú rendszer-szisztémát és folyamat struktúrát gondolunk ki. Mindenki számára legyen nyilvánvaló, hogy a stratégia tárgya nem csak a nemzet fizikai, intézményes, racionális valósága. A valóság minden szintjére (gazdaság, társadalom, tudás, kultúra, kollektív tudat, spirituális dimenziók, stb.) stratégiát szükséges írni.” (VARGA 2013)

Lényeges tehát „tudat- és tudás-nemzetként, azaz hagyomány- és szakrális alapú, kultúra-központú nemzetként” (VARGA 2013) megfogalmazni a nemzetstratégiát, ami lényegében a nemzethez szubsztanciális szerepkört társít.

Összességében mindez azt jelenti, hogy az MI kontextus feltárása önmaga is generálja a nemzet mélyebb és komplexebb értelmezését. Par excellence éppen a globalizáció mindinkább ellentmondásos jellege teszi indokolttá egy társadalom jövőjéről folytatott vitákban a nemzetpolitikai aspektus preferenciáját és a szubsztanciális identitáskép meglétét – mégpedig a megmaradás legtágabban felfogható kritériumaként megjelölve.

A nemzetstratégia tervezésekor és annak konkrét cselekvéssé formálásakor egyre jelentősebb tényezőt jelent az adott nemzet kollektív tudatának és az ún. társadalmi elméjének állapota, minősége, továbbá a társadalom tudatos és tudattalan tartományaiban meglévő szükségletek preferenciái. (VARGA 2013)

Következésképpen az egyetlen valós perspektívaként egy olyan ország számára, amelyik jelenleg sem nem számít jelentős geopolitikai tényezőnek, sem nem számít a világgazdaságban érzékelhető súllyal szereplő gazdasági erőnek, kizárólag az az intellektuális pálya javasolható koncentrált figyelem tárgyául, amelyik biztosra vehetően a ma még működő gazdasági rendet teljes egészében átszervezni hivatott, ez pedig az informatika. Vagyis, amennyiben egy olyan kis ország, mint Magyarország, esetlegesen szürkeállománnyal képes a gazdasági átszervezést megvalósító informatikában megfelelő súllyal jelen lenni, úgy lehet esélye kihagyhatatlan tényezőként megmaradni a világgazdaság gyorsan és gyorsulva változó színpadán.¹¹

Evidenciaként kezelt kiindulási pontunk, hogy a történelem során a technológiai forradalmak mindenkor a gazdasági szereplők alapvető funkcionális átrendeződéséhez vezettek, ami lényegét tekintve átrendezte az addig működő hatalmi és intézményi struktúrát, és a társadalom legszélesebb rétegeire kiterjedően a létviszonyokat is. Ugyanakkor további evidencia, hogy jelenleg éppen egy technológiai forradalomban élünk, ami megkezdődött a félvezetők tömeges felhasználásával, és lényegi fordulatot készül venni a Mesterséges Intelligencia széleskörű bevezetésével, aminek még előtte állunk. Mindazonáltal – hasonlóképpen a korábbi technológiai forradalmakhoz – a küszöbön álló átrendeződésnek a jelen fázisból nézve már jól körvonalazhatók a következményei. Amennyiben eltekintünk azoktól a fantáziával nehezen követhető lehetőségektől, vagyis nem a kevésbé valószínűsíthető, drasztikus fordulatokra fókuszálunk, melyek akár évszázadokkal is visszavethetik az emberi civilizációt, hanem egy lényegében békés, és természetesnek nevezhető átrendeződésben gondolkozunk, mód nyílik meglehetősen komplex fogalomalkotásra arról, amit e pillanatban jövőként lehet aposztrofálni.

¹¹ A kimagaslóan magas tehetségindex – létkérdésként értelmezendő.

Az aktuális technológiai forradalom, ami alapját képezi egy reális nemzeti jövőkép megformálásának, néhány lényegi vonással rendelkezik:

1. Mozgásterét tekintve csaknem tisztán szellemi jellegű, s ebből a szellemi mozgástérből képes a fizikai mozgástér determinálására.
2. A fenti tulajdonság miatt a hatalmi struktúra hagyományos, anyagi kötődései minimalizálódnak, illetve megszűnnek.
3. A technológiák birtoklása intellektuális teljesítmény szerint szelektálódik.
4. A szellemi elit és a hatalom integrációja mellett a tömegek leszakadása válik jellemzővé.
5. A technológiák birtoklása csak rendkívüli erőforrások és kutatói bázisok birtoklása mellett feltételezhető, ami miatt:
 - 5.1 A meghatározó technológiák kevés számú gazdasági ill. hatalmi szereplő kezében összpontosulnak;
 - 5.2 Mivel a technológiák az emberi létezés lényegi problematikáiban kínálnak hatékony megoldásokat, globális elterjedésük megakadályozhatatlan.
6. A társadalmi létezés természeti kötődése fellazul, a személy tudatának virtualizálódása meghatározóvá válik.
 - 6.1. Ebből a virtualitásból paradox módon a transzcendens mentén található meg a visszaút a ma még konvencionálisnak nevezett valósághoz.
7. Lokális érdekek a globális kultúrában csak annyiban tudhatnak érvényesülni, illetve ilyen módon önálló entitásként szerveződni, amennyiben a formálódó globálítás működtetésében képesek más szerveződések, vagy technológiák által ki nem váltható funkciók gyakorlására.

„Ha egy ország rendelkezik ezzel az alapvető eszközzel, teljesen új jövőt tud kialakítani a maga számára.” (PRAKASH 19-20)

IRODALOM

CSIZMADIA, N. 2016. Geopillanat. L'Harmattan, Budapest

KHANNA, P. 2017. Konnektográfia. A globális civilizáció jövőjének feltérképezése. HVG Könyvek. (Connectography: Mapping the Future of Global Civilization)

КОЧЕТОВ, Э. Г. 2002. Глобалистика: теория, методология и практика. Норма, Москва

KUCSERKA, Zs. 2013. Könyvbe vésett jellemek. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola

MAJOR, Gy. 2016. Magyarságkép a geoökonómiai új kontextusában. In: A fenntarthatóság perspektívái a Kárpát-medencében. (Ed: Garaczi I.) Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém 289-301. o.

MÁRFAI, M. L. 2005. Túl a szubjektumon, avagy a transzcendált téridő. In: Metaelmélet, metafikozófia. (Ed: Varga). Stratégiakutató Intézet 170-183.o.

MATUS, J. 2018. Globális trendek és kockázatok a 21. században – az első évtized. In: Nemzet és biztonság. 2018/4
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nemzet_es_biztonsag_2018_04_02_matus.pdf (2020. 07.07.)

MATUS, J. 2019. Globális trendek és kockázatok a 21. században – a második évtized. Nemzet és biztonság. 2019/1
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nemzet_es_biztonsag_2019_01_3_matus.pdf (2020.07.07.)

NYE, J. 1990. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. Basic Books, New York

PRAKASH, A. 2020. Go.AI. A mesterséges intelligencia geopolitikája. Pallas Athéne Books, Budapest

SCHWAB, K. 2016. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. World Economic Forum, 2016.01.14.

<https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/> (2020. 07.07.)

SCHWAB, K. 2018. Globalization 4.0 – what does it mean? <https://www.weforum.org/agenda/2018/11/globalization-4-what-does-it-mean-how-it-will-benefit-everyone/> (2020.07.07.)

SZARKA, L. (é.h.). A 21. század eleji magyar nemzetfogalom értelmezési keretei. Vitaindító.

http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/2006_X_3-4_3_Szarka.pdf (2020.07.07.)

TAYLOR, Ch. 1989. The Making of the Modern Identity. Cambridge University Press, Cambridge.

VARGA, Cs. 2013. Új nemzetfelfogás és új nemzetstratégia. In: Gazdaságetika/5

<https://epa.oszk.hu/02000/02065/00005/pdf/> (2020.07.07.)

GLOBAL TRENDS: Paradox of Progress, 2017. National Intelligence Council.

<https://www.dni.gov/files/documents/nic/GT-Full-Report.pdf> (2020. 07.07.)

WEF 2019. World Economic Forum Annual Meeting 2019, Global Agenda. Overview.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_AM19_Meeting_Overview.pdf (2020. 07.07.)

MEGJELENT:

Az első száz év. A KISEBBSÉGI MAGYAR IDENTITÁS SZERVEZETI ÉS

INTÉZMÉNYI KONTEXTUSA A VAJDASÁGBAN. (Szerk: Pap Tibor) Szabadka, VM4K